

RUSYA'NIN ERMENİSTAN'DA ASKERİ VARLIĞI: HUKUKİ VE POLİTİK BAKIŞ AÇISIYLA BİR DEĞERLENDİRME

(RUSSIA'S MILITARY PRESENCE IN ARMENIA:
A LEGAL AND POLITICAL EVALUATION)

Yrd. Doç. Dr. Ali ASKER
Öğretim Üyesi
Karabük Üniversitesi İİBF

Öz: *Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya'nın "yakın çevre" politikasından beklentileri tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Özellikle Kafkaslardaki askerî varlığını koruma ve güçlendirme yönündeki politikalarından beklenen sonucu alamamıştır. Azerbaycan'ın Rusya'ya karşı mesafeli duruşu ve Gürcistan'ın Rusya karşıtı politikası Rusya'nın Kafkaslardaki güvenlik politikalarının seyrini belirlemiştir. Bu durumda Rusya, Ermenistan üzerindeki etkinliğini artırarak Kafkaslarda askerî varlığını korumaya ve güçlendirmeye çalışmıştır. Bu yüzden Ermenistan ve Rusya arasındaki askeri işbirliğinin hukuksal temellerini ve siyasi nedenlerini incelemek, aslında bu durumun işbirliğinden ziyade Rusya'nın askeri tahakkümünden ibaret olduğunu görmemiz açısından faydalı olacaktır. Bu bağlamda, Ermenistan'da bile Rusya-Ermenistan işbirliğinin Ermenistan'ın egemenliğini tehdit eder nitelikte olduğuna dair bazı eleştiriler de yapılmaktadır. Her ne kadar Erivan'ın dış politikasında çok yönlü dış ilişkilere dayalı "complementarism" konseptini vurgulasa da, bunun samimi bir açıklama olmadığını da görebiliriz.*

Anahtar Kelimeler: 102. üs, Ermenistan dış politikası, complementarism, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, Rusya-Ermenistan işbirliği

Abstract: *After the collapse of the USSR Russia's expectations with regard to the "Near Abroad" doctrine could not be fully realized. Especially Russia could not yield results as to protect and enhance its military presence in the Caucasus. Azerbaijan's reluctance towards Russia and Georgia's anti-Russian policy determined Russia's security policies in the Caucasus. Thus Russia tried to protect and enhance its military presence in the region by focusing on Armenia. That's why an analysis of the legal basis and political reasons of the Armenian-Russian military cooperation is in fact can be very useful in understanding the fact that this cooperation is not more than Russia's military domination of Armenia. Hence, even in Armenia, there are those who criticize that Russian-Armenian cooperation is in fact a threat to the Armenian sovereignty. Although this criticism is*

an attempt to highlight the “complementarism” concept in Yerevan’s foreign policy, this is indeed not sincere.

Keywords: 102nd Base, Armenian Foreign Policy, Complementarism, Collective Security Treaty Organization, Russia-Armenia Cooperation

1. Rusya-Ermenistan Askerî İşbirliğinin Yasal Çerçevesi

a. Askerî İşbirliğinin Başlangıcı

Sovyetler döneminde Transkafkasya Askerî Dairesi gerek stratejik açıdan, gerekse donanım ve savaş kabiliyeti açısından Sovyet Ordusunun önemli birimlerinden biriydi. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Rusya, sınırları dışındaki askerî üslerine “sahip çıkmak” iktidarında değildi.¹ Zira bu, Rusya’nın yeni dış politikasının bir gereği olduğu kadar ekonomik ve maddi zorluklarla da ilgiliydi. Öte yandan yeni bağımsızlığını elde etmiş bazı devletler eski Sovyet Ordusundan “miras payı” almaya çalışırken orduların bir an önce ülke topraklarını terk etmesini istiyorlardı. Güney Kafkas ülkelerine gelince, gerek Gürcistan gerek Azerbaycan, Rus ordularının çıkarılmasında çok istekli davranırken, Ermenistan farklı bir politika izliyordu. Azerbaycan’a karşı başlatılmış işgal politikasının ileride başarılı olabilmesi için Rus ordusunun desteğine büyük ihtiyaç vardı. Azerbaycan, Rus askerî üslerini ülkesinden çıkararak ilk cumhuriyetlerdendir. Sovyetler Birliği dağıldıktan kısa süre sonra, 1992’de Rus orduları Azerbaycan’dan çıkarılmıştır. Bu sırada Sovyetler Birliğinin en önemli radarlarından olan Gabele (Gabala-2, RO-7, tesis 754)² erken uyarı sistemi Azerbaycan’ın mülkiyetinde kalmış ve Rusya tarafından kiralanarak kullanımı devam ettirilmiştir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Gürcistan yönetiminin Rus ordularını çıkarması yönündeki politikaları uzun müddet etkin bir sonuç verememiştir. En son Rus askerî, Gürcistan’dan 2007 yılında çıkmıştır.

Rusya’nın Ermenistan’la askerî işbirliği Sovyetler Birliğinin dağılmasının hemen ardından başlamıştır. Aslında iki ülke arasındaki bu durum “askerî işbirliğinden” ziyade Rusya’nın Ermenistan’a “askerî desteği” olarak algılanmalıdır. Ermenistan’ın kendi sınırları içinde yabancı askerî üs buldurmaya ilişkin ilk düzenleme Sovyet döneminin son yıllarına tesadüf eder. 1990 yılında kabul edilmiş Bağımsızlık Bildirgesinin 5. maddesinde Ermenistan’ın kendi silahlı kuvvetlerini tesis etmek, Sovyetler Birliği Silahlı Kuvvetlerinden pay alma hakkının yanı sıra “ülke sınırları içinde diğer

1 1989 yılında SSCB’nin sınırları dışında yaklaşık 620 bin asker bulunuyordu. SSCB’nin dağılmasıyla bu askerî birliklerin ekseriyeti feshedildi, Doğu Avrupa’daki askerî birlikler çıkarıldı, Afrika, Güney-Doğu Asya ve Küba’daki askerî üsler kapatıldı.

2 “Daryal” sistemli bu tesis 1976’da inşa edilmeye başlanmış ve 1985’de tamamlanmıştır.

devletlerin ordu birliklerinin, askerî üslerinin ve tesislerinin yerleşmesine sadece Ermenistan Yüksek Sovyetinin karar verebileceği” vurgulanmıştır.³ 29 Aralık 1991’de Rusya Federasyonu ve Ermenistan devlet başkanları Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Güvenlik Anlaşması imzaladılar. Anlaşmada tarafların ulusal güvenlik ve savunma sanayi alanında sıkı işbirliği yapacakları, ayrıca bir tarafın askerî birliklerinin diğer tarafın arazisine konuşlanması şeklinin belirlenmesi konusunda” işbirliğini öngörmektedir.⁴ Aslında iki ülke arasındaki bu durum “askerî işbirliğinden” ziyade Rusya’nın Ermenistan’a “askerî desteği” olarak algılanmalıdır. 1992’de Bağımsız Devletler Topluluğu sınırlarının ortak savunmasına ilişkin Ermenistan-Rusya Anlaşması imzalanmıştır. Rusya ile bu anlaşmaları yapan Ermenistan aslında Azerbaycan’la muhtemel savaş ortamında kendini Rusya’nın güvenlik şemsiyesi altına dahil etmekteydi. Bu yüzden o dönemdeki süreci izlerken Ermenistan’ın Rusya karşısında ileri sürdüğü şartlar gerçekleşmemiş, anlaşmalar Rusya’nın talepleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Diğer taraftan Gürcistan ve Azerbaycan’ın tutumları nedeniyle, ileri tarihlerde bu ülkelerden çıkarılacak askerî birikimin Ermenistan’a konuşlandırılmasına kesin gözüyle bakılıyordu. O yüzden askerî işbirliğinin geliştirilmesinde, daha doğrusu Rusya’nın silahlı kuvvetlerinin Ermenistan topraklarında bir an önce yasal statüye kavuşturulmasında Rusya da Ermenistan kadar istekli davranmıştır. 1994 yılından itibaren bu konuda bir yasal düzenleme tasarısı üzerinde çalışmalar başlatılmış ve bu süreç bir yıl sonra Rusya’nın Ermenistan’da askerî üssüne dair 16 Mart 1995 tarihli anlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.

Askerî işbirliğinin geliştirilmesinde, daha doğrusu Rusya’nın silahlı kuvvetlerinin Ermenistan topraklarında bir an önce yasal statüye kavuşturulmasında Rusya da Ermenistan kadar istekli davranmıştır.

b. 16 Mart 1995 tarihli Anlaşma ve 1, 2 ve 3 No’lu Protokoller

Rusya Federasyonu ve Ermenistan devlet başkanları arasında 16 Mart 1995 tarihli Ermenistan Cumhuriyeti Arazisinde Rusya’nın Askerî Üssüne İlişkin Rusya Federasyonu ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında imzalanmış Anlaşmanın⁵ kabul edilmesi Rusya-Ermenistan askerî işbirliğinde en önemli

3 Декларация о независимости Армении (23.08.1990), <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=2602&lang=rus>

4 Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимной безопасности между Российской Федерацией и Республикой Армения // Дипломатический вестник. 1992. № 2-3. С. 19. Ayrıca, bu ve diğer birçok anlaşma metni için bkz: Договоры и Соглашения между РФ и РА <http://rus-arm.org/Dogovori-i-Soglasheniya-mezhdu-RF-i-RA/>

5 Anlaşma metni ve ilk üç protokol metinleri için bkz: Договор между Российской Федерацией и Республикой Армения о Российской военной базе на территории Республики Армения, http://www.lawrussia.ru/texts/legal_673/doc673a332x809.htm

gelişme idi. İki sene sonra ülkelerin parlamentoları söz konusu anlaşmayı onayladılar.⁶

Giriş bölümü ve 27 maddeden oluşan bu Anlaşmada “Ermenistan Cumhuriyetinde Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin hukuki statüsüne ilişkin 21 Ağustos 1992 tarihli Ermenistan-Rusya Anlaşması”na atıfta bulunularak, askerî üssün “bölgede barış ve istikrarın korunması amaçlarına cevap verdiği” vurgulanmıştır. Anlaşmanın 1. maddesinde tanımlayıcı hükümlere yer verilmiş, “Rusya’nın askerî üssü”, “askerî oluşum”, “üs personeli” (askerî personel, sivil personel, görevlendirilmiş personel), personelin aileleri, “yetkili organlar”, “üssün yönetim organları”, taşınan ve taşınmaz mülkiyet gibi kavramların açıklaması yapılmıştır (md. 1). Askerî üssün kullanımının yasal dayanağı 15 Mayıs 1992 tarihli Kolektif Güvenlik Anlaşması, Rusya Federasyonu ve Ermenistan Arasında Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Güvenliğe İlişkin 29 Aralık 1991 tarihli Anlaşmalardır (md. 3). Anlaşmanın 3. Maddesi Rusya askerî üssünün statüsüne ilişkin önemli hükümler içermektedir. Söz konusu maddeye göre, “*Rusya’nın askerî üssü Tarafların ilgili anlaşmalarından ileri gelen görevleri ifa eder. Rusya’nın askerî üssü Ermenistan Cumhuriyeti arazisinde bulunduğu sürece Rusya Federasyonunun çıkarlarının yanı sıra Ermenistan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleriyle birlikte eski SSCB sınırları doğrultusunda Ermenistan Cumhuriyetinin güvenliğini korur. Rusya’nın askerî üssünün silahlı birlikleri Tarafların karşılıklı anlaşmaları, 15 Mayıs 1992 tarihli Kolektif Güvenlik Anlaşması, 29 Aralık 1991 tarihli Rusya Federasyonu ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Güvenlik Anlaşması ve Tarafların ilgili mevzuatı doğrultusunda kullanılır.*” (md.3).

“Üssün statüsü bu anlaşma ve 1 No’lu Ek Protokolle belirlenmiştir.⁷ Ermenistan sınırları içinde askerî üssün yönetimi Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin ilgili birimi tarafından gerçekleştirilecektir (md. 8). Ermeni tarafı askerî üs, personeli ve ailelerinin statüsü ve yasal durumuna saygı gösterecektir (md. 9). Askerî üsle iletişimin organize edilmesi ve sağlanması bu anlaşmanın ayrılmaz bir parçasını oluşturan 2 No’lu Protokolle⁸ belirlenecektir (md. 12). 3 No’lu Protokolle⁹ AKKA ile sınırlanan konvansiyonel silahların maksimum miktarda silah ve araçları belirlenecektir (md. 13). Gerek Ermenistan hava sahasında Rus askerî uçaklarının uçuşları,

6 26.04.1997’de Rusya parlamentosu, 29.05.1997’de Ermenistan parlamentosu tarafından onaylanmıştır.

7 Протокол N 1. К Договору между Российской Федерацией и Республикой Армения о Российской военной базе на территории Республики Армения, http://www.lawrussia.ru/texts/legal_673/doc673a332x809.htm

8 Протокол N 2. К Договору между Российской Федерацией и Республикой Армения о Российской военной базе на территории Республики Армения, http://www.lawrussia.ru/texts/legal_673/doc673a332x809.htm

9 Протокол N 3. К Договору между Российской Федерацией и Республикой Армения о Российской военной базе на территории Республики Армения, http://www.lawrussia.ru/texts/legal_673/doc673a332x809.htm

gerekse gümrükten askerî yüklerin taşınması, girişler ve çıkışlarla ilgili özel rejim öngörülmüştür. Rusya Silahlı Kuvvetlerine ait askerî üs dışındaki askerî oluşumların Ermenistan arazisine girişi tarafların mutabakatı üzerine gerçekleşecektir (md. 17, 18).

Anlaşmada askerî üssün finansmanı ve giderleri konusunda da özgün bir düzenleme öngörülmüştür. Rusya'nın diğer ülkelerde bulunan askerî üslerinden farklı olarak Ermenistan'daki 102. Üssün giderleri Rusya ve Ermenistan arasında paylaşılmıştır. Üssün giderlerinin bir kısmı Ermenistan tarafından karşılanmakta olup, bu giderlerin oranı ve miktarına ilişkin ayrı bir sözleşme yapılmıştır (md. 19). Üssün normal faaliyeti için gereken enerji, su ve diğer altyapı hizmetleri ve ihtiyaçları Ermenistan tarafından karşılanır (md. 20).

Daha sonradan yapılan ikili anlaşmalar gereği Ermenistan Cumhuriyeti, Ermenistan Silahlı Kuvvetlerinde uygulanan tarifeler üzerinden üssün elektrik, su, kanalizasyon ve diğer altyapı hizmetlerini vermektedir. Bu hizmetlerin bedelinin %70'i Rusya, %30'u Ermenistan tarafından karşılanmaktadır. Üssün ısı teçhizatının Ermenistan tarafından sağlanması ülkenin ulaştırma ve enerji "ablukasının" sona ermesine dek ertelenmiştir. Rusya'nın diğer ülkelerdeki üslerinden farklı olarak Ermenistan'daki 102. askerî üsden dolayı kira bedeli, diğer vergi ve ödenekler ödenmemektedir. Askerî yükler gümrük muafiyetine tabi tutulmuştur.¹⁰ Anlaşmadan doğan uyuşmazlıkların çözümü için İrevan'da mukim bir Karma Komisyon oluşturulmuştur. Karma Komisyonun çözemediği uyuşmazlıklar diplomatik kanallar aracılığıyla çözülecektir (md. 21). Askerî üsde Ermenistan vatandaşlarının çalıştırılması öngörülürken, üsde görevli Rus vatandaşlarının ailelerine de Ermenistan'da çalışma hakkı tanınmıştır. Bu durumda üsde çalışan Ermeni vatandaşlara Rusya'nın iş mevzuatı hükümleri uygulanırken, üsde görevli Rus vatandaşlarının ailelerine de Ermenistan iş mevzuatının hükümleri uygulanacaktır (md. 22). Anlaşma 25 yıllığına imzalanmıştır. Bu sürenin tamamlanmasını takiben anlaşma, beşer yıllık süreyle kendiliğinden uzayacaktır. Taraflardan birisi anlaşmayı sona erdirmek isterse, bu sürenin sona ermesine en az altı ay kala karşı tarafı bilgilendirmek zorundadır (md. 26).

Anlaşma imzalandığında 3 No'lu Protokolle¹¹ AKKA'nın belirlediği tavan

10 Ermenistan Cumhuriyeti ayrıca Rus askerî uçaklarının sivil hava alanlarını ücretsiz kullanmalarını sağlamaktadır. Ermenistan tarafı sivil hava alanlarında Rus askerî uçaklarının bakımını da ücretsiz olarak yapmaktadır. Tüm bunlar 1998 yılından itibaren Ermenistan bütçesine 230-240 milyon dram (yaklaşık 0,4-0,46 milyon dolar) ek gider yüklemektedir. A.C., Третьяков Вооруженные силы РФ в республике Армения: некоторые правовые аспекты пребывания, Журнал "Право и безопасность" Номер - 1-2 (6-7) Июнь 2003 г, http://dpr.ru/pravo/pravo_5_19.htm

11 Протокол N 3. К Договору между Российской Федерацией и Республикой Армения о Российской военной базе на территории Республики Армения, http://www.lawrussia.ru/texts/legal_673/doc673a332x809.htm

düzenini geçmemesini öngören bir düzenleme getirilmiştir. Protokolün 1. Maddesinin A ve B bentlerinde AKKA'nın belirlediği tavan sınırı doğrultusunda Rusya ve Ermenistan'ın sahip olabileceği zırhlı araç ve silahların miktarı belirtilmiştir. Bu hükümlere göre;

A. Rusya Federasyonu için AKKA doğrultusunda öngörülen tavan seviyesinin yükseltilmesi	Birim (adet)
Savaş tankları	80 adet
Ayrıca düzenli birliklerde	80 adet
Zırhlı muharebe araçları	160 adet
Ayrıca düzenli birliklerde	160 adet
Bu kapsamda zırhlı piyade araçları ve ağır silahlarla silahlanmış savaş araçları	75 adet
100 mm ve yüksek kalibreli toplar	85 adet
Ayrıca düzenli birliklerde	85 adet
B. Rusya Federasyonu için AKKA doğrultusunda öngörülen tavan seviyesinin azaltılması	
Savaş tankları	80 adet
Ayrıca düzenli birliklerde	80 adet
Zırhlı muharebe araçları	160 adet
Ayrıca düzenli birliklerde	160 adet
Bu kapsamda zırhlı piyade araçları ve ağır silahlarla silahlanmış savaş araçları	75 adet
100 mm ve yüksek kalibreli toplar	85 adet
Ayrıca düzenli birliklerde	85 adet

Protokolün 2. Maddesine taraflar Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşmasının (15 Mayıs 1992) ilke ve uygulama kuralları kapsamında taraflar tavan sınırını değiştirebilecektir.

c. Hükümetler Arası İkili Anlaşmalar

Anlaşma ve protokoller dışında hükümetler arasında üssün faaliyetini düzenleyen birçok anlaşma da imzalanmıştır.¹² 1994'de üssün faaliyetiyle

¹² Bkz: A.C., Третьяков Вооруженные силы РФ в республике Армения: некоторые правовые аспекты пребывания, Журнал "Право и безопасность" Номер - 1-2 (6-7) Июнь 2003 г, http://dpr.ru/pravo/pravo_5_19.htm

İlgili yasal düzenlemeleri öngören birçok anlaşma imzalanmıştır. 1996 yılında üssün finansmanı anlaşması, askerî üsse uluslararası askerî yüklerin taşınması anlaşması, askerî üssün konuşlandırılması için arazi tahsisi anlaşması, askerî üsde hizmet eden şahısların ve aile üyelerinin konut ihtiyacının karşılanmasına ilişkin anlaşma, Ermenistan sınırları içinde Rus Savunma Bakanlığı orta öğrenim okullarının açılmasına ilişkin anlaşma, yine Ermenistan sınırları içinde Rus Savunma Bakanlığının okul öncesi çocuk eğitim kurumlarının tesis edilmesine ilişkin anlaşmalar imzalanmıştır. 1997 yılında askerî üsle ilgili davalar konusunda hukuki yetki ve karşılıklı adli yardıma ilişkin, askerî üs dışında askerlerin silah kullanma kurallarına ilişkin devletler arası anlaşmalar imzalanmıştır. 2000 yılında Rusya ve Ermenistan'ın karşılıklı güvenliklerinin sağlanması amacıyla silahlı kuvvetlerin kullanımına ilişkin ortak planlama konularında devletlerarası anlaşma imzalanmıştır. Aynı yılda ortak hava savunma sistemleri, üssün ve Ermenistan Silahlı Kuvvetlerinin hava savunma ve hava kuvvetlerinin yetki ve görevlerine ilişkin devletler arası anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca tarafların askerî uçaklarının uçuşları için iki ülkenin savunma bakanlıkları arasında hava sahasının kullanılması ve uçuşların yönetimiyle ilgili askerî birimlerin karşılıklı işbirliğine ilişkin anlaşma imzalanmıştır.

Aralık 2005'de Rusya ve Ermenistan arasında yapılmış anlaşmalarda Rusya'nın Ermenistan'daki üssünün genişletilmesi öngörülmüştür. Bundan sonra Ermenistan yönetimi 102. askerî üs için arazi ve taşınmaz da ayırmıştır.¹³

d. 4 No'lu Protokol

11 Kasım 2003 tarihinde Anlaşmaya ek 4 No'lu Protokol imzalanmıştır. 20.12.2004 tarihinde Rusya Parlamentosu tarafından uygun bulunan bu protokol sadece iki maddeden ibarettir. Protokolde söz konusu Anlaşmanın 3. Maddesinde değişiklik yapılarak askerî üssün kullanılmasının temel dayanağı 29 Ağustos 1997 tarihli Rusya Federasyonu ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardıma İlişkin Anlaşmaya dayandırılmıştır.¹⁴ 1997 Anlaşmasıyla Ermenistan Rusya'nın stratejik partneri olarak belirlenmiştir.

Aralık 2005'de Rusya ve Ermenistan arasında yapılmış anlaşmalarda Rusya'nın Ermenistan'daki üssünün genişletilmesi öngörülmüştür. Bundan

13 Ali Asker, Tehlikeli Anlaşma: Rusya Türkiye'yi Sivazlıyor, Azerbaycan'a Aba Altından Sopa Gösteriyor, <http://21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=5172&kat=33>

14 Протокол N 4. К Договору между Российской Федерацией и Республикой Армения о Российской военной базе на территории Республики Армения, (11 ноября 2003 года), http://www.lawrussia.ru/texts/legal_668/doc668a570x571.htm

sonra Ermenistan yönetimi 102. askerî üs için arazi ve taşınmaz da ayırmıştır.¹⁵

e. 5 No'lu Protokol

Üssün hukuki statüsü ve görev süresine ilişkin en önemli gelişme 20 Ağustos 2010'da 5 No'lu Protokolün¹⁶ imzalanmasıyla yaşandı. Bu protokolle anlaşmanın üssün statüsüne ilişkin 3. maddesi ve görev süresine ilişkin 26. maddesi değiştirilmiş, üssün görev süresi 49 yıl¹⁷ uzatılmıştır. Bu değişikliğin diğer bir önemli hususu Anlaşmanın 3. Maddesinde geçen “*eski SSCB sınırları doğrultusunda Ermenistan Cumhuriyetinin güvenliğini korur*” ibaresi metinden çıkarılarak bu konudaki sınırlama ortadan kaldırılmıştır. Aslında Ermenistan tarafı bu sınırlamanın kaldırılmasıyla Türkiye veya Azerbaycan'dan gelecek her hangi bir askerî müdahale karşısında kendini sigortalamış, bu güvenciyi Rusya'nın üs karşılığında ödemesi gereken bir maddi değerini aldığı şeklinde algılamıştır.¹⁸

Aslında Ermenistan tarafı bu sınırlamanın kaldırılmasıyla Türkiye veya Azerbaycan'dan gelecek her hangi bir askerî müdahale karşısında kendini sigortalamış, bu güvenciyi Rusya'nın üs karşılığında ödemesi gereken bir maddi değerini aldığı şeklinde algılamıştır.

2. 102. Üssün Askerî Potansiyeli

Erivan'dan 120 km mesafedeki Gümrü'de yerleşik 102. askerî üs 1 Eylül 1994'de yapılmıştır. Burası Güney Kafkasya 7. Orduya bağlı 127. tümenin bünyesinde oluşturulmuştur. Tümen Ermenistan'a 1953 yılında konuşlandırılmıştır. 102. askerî üssün tesis tarihi ise 1995 yılıdır. Üsde iki garnizon – Erivan ve Gümrü garnizonları bulunmaktadır. Rusya Federasyonu'nun Ermenistan arazisindeki silahlı kuvvetlerinin yönetim grubu, 123. motorize alay, 3624 hava üssü, askerî hastane, posta kurye hizmeti, garnizon mahkemesi, Rusya Silahlı Kuvvetleri Genelkurmayına bağlı istihbarat biriminin (GRU) radyo merkezi bulunmaktadır. Gümrü garnizonunda 128. motorize alay, 124. motorize alay, 988 hava saldırısından

15 Ali Asker, Tehlikeli Anlaşma: Rusya Türkiye'yi Sivazhyor, Azerbaycan'a Aba Altından Sopa Gösteriyor, <http://21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=5172&kat=33>

16 <http://zaki.ru/pagesnew.php?id=58430>

17 Süre 1995 yılından, yani anlaşmanın imzalandığı tarihten itibaren hesaplanmaktadır. 1995 yılında anlaşma imzalandığı sırada süre 25 yıl olarak belirlenmiştir. Yeni imzalanmış protokol gereği bu süre 49 yıl olarak (1995'den itibaren) değiştirilmiştir. Dolayısıyla anlaşma 2044 yılına dek yürürlükte kalacak.

18 МО РФ: Россия будет передавать ВС Армении вооружение на безвозмездной основе, <http://panorama.am/ru/politics/2011/06/22/andrey-gusev/>, 19:02 22/06/2011.

savunma füze alayı, 992. topçu alayı –yer almaktadır. Bunların dışında yine üsse bağlı tank, keşif, tamir ve onarım, radyasyon kimyasal ve bakteriyolojik savunma, anti-tank divisionu, radyoelektron, tıp ve inzibat bölükleri, askerî hastane, depolar, banka, istihbarat Federal Güvenlik Birimi (FSB) şubesi yer almaktadır.¹⁹ 102 No'lu üssün bünyesinde üç eğitim merkezi bulunmaktadır. Birincisi İrevan'dan 25-30 km mesafedeki Nübaşaran, ikincisi Gümrü'den 15-17 km mesafedeki Kamhud, üçüncüsü ise Artik'ten 15-109 km mesafede yer alan Alagöz poligonları. Bunların dışında birliklerin bünyesinde savaş hazırlığı birlikleri de vardır. Kurumsal olarak 102. üs Rusya ve Ermenistan'ın silahlı kuvvetlerinden oluşmuş Birleşik Ordu Grubunda yer almaktadır. Birleşik Ordu Grubu iki alt gruba ayrılır. Bunlardan birisinin başında Rus komutan (102. üs komutanı), diğerinde Ermeni komutan (Ermenistan Silahlı Kuvvetlerinin 5. Kolordu komutanı) duruyor. Ayrıca bu birimde FSB Sınır Muhafız Birliği bulunmaktadır.²⁰ 30 Eylül 1992 yılında Ermenistan ve Rusya arasında imzalanmış anlaşma gereği (Rusya'nın Ermenistan'daki sınır muhafıza ordusunun statüsüne dair) Rus askerleri Ermenistan'ın İran'la (45 km) ve Türkiye ile (345 km) sınırını koruma yükümlülüğü altındadır.

2007 yılında Gürcistan'ın Ahalkalaki bölgesindeki Rus üssü feshedildikten sonra burası nakledilmiştir. Ayrıca Rus Silahlı Kuvvetlerinin Transkafkasya birlikleri karargâhı da buraya taşınmıştır. 2010 yılından itibaren 102. üssün yapısı değiştirilmiş ve tugay sistemine (brigade) geçilmiştir. Rusya Silahlı Kuvvetleri yetkililerince yapılan açıklamalara göre bugün üsdeki personel sayısı 4 bin 245'dir. Bunlardan 370'i subay, 500'ü sivil uzmandır.²¹ Rus medyasında yer alan haberlere göre subayların neredeyse yarısı ve sözleşmeli askerlerin tümü Rusya vatandaşığını almış Ermenilerdir.²²

3. Rusya'nın Ermenistan'a Askerî Desteği

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra 15 Mayıs 1992'de Taşkent'te imzalanmış anlaşma şartları doğrultusunda, gerek Birlik cumhuriyetlerine verilecek silah kotasının belirlenmesi gerekse belirlenmiş kotaya uyulması sürecinin adalet ilkelerinde olmadığını söylemek gerekmektedir. Askerî uzmanların yaptıkları

19 Госдума РФ одобрила протокол о продлении срока размещения российской военной базы в Армении 18 июня 2011, <http://www.yerkramas.org/2011/06/18/gosduma-rf-odobrila-protokol-o-prodlenii-sroka-razmeshheniya-rossijskoj-voennoj-bazy-v-armenii/>

20 Военные базы РФ за границей. Справки <http://www.rian.ru/spravka/20100215/209344182.html>, <http://oragir.info/index.php?lang=rus&mode=view&id=7>

21 Личный состав российской военной базы в Армении готов выполнять задачи по предназначению, <http://www.yerkramas.org/2011/06/22/lichnyj-sostav-rossijskoj-voennoj-bazy-v-armenii-gotov-vypolnyat-zadachi-po-prednaznacheniyu/>

22 Владимир Кравченко Зонтик для российского форпоста, «Зеркало недели» №29, http://zn.ua/POLITICS/zontik_dlya_rossiyskogo_forposta-60858.html. 14 августа 2010.

açıklamalara göre zaten kanat anlaşması imzalandığında bile kota ihlal edilmiştir. Kanat anlaşması imzalanırken ne ahalinin sayısı, ne yüzölçümü ne de Ermeni saldırıları dikkate alınmıştır. Eski Sovyet Ordusundaki silah paylaşımı sırasında Ermenistan ve Azerbaycan silahlı kuvvetlerine 250 tank, 220, zırhlı araç, 285 topçu sistemi, 100 savaş uçağı ve 50 saldırı helikopterin verilmesi kararlaştırılmıştır. Oysa yüzölçümü ve nüfus dikkate alındığı takdirde Azerbaycan'ın kotasının 565 tank, 860 zırhlı araç, 566 top olması gerekecektir. Bu süreçte Ermenistan, anlaşmanın getirdiği sınırlamaya uymamış, çeşitli yollardan, başta Rusya olmak üzere, Ukrayna, Beyaz Rusya, Kırgızistan, Çin ve Bulgaristan'dan silah almaya devam etmiştir. Taşkent anlaşmasına göre Rusya, Ermenistan'da konuşlanan askerî üslerinden 2/3'sini, 180 T-72 tankı, 60 BTR-60 ve BTR-70, 25 BRM-1K, 130 top ve havan topu ile onlarca Osa, İgla ve Şilka tipi hava savunma sistemini Ermenistan'a devretmiştir. Rusya bununla da yetinmemiş, Sovyet ordusunun paylaşılmasının ardından 1993 ve 1996 yıllarında Ermenistan ordusunu silah, askerî teknoloji ve mühimmatla donatmıştır.²³ Bu çerçevede Ermenistan ordusuna 1 milyar dolar ve 800 milyon dolar değerinde silahların hibe edildiği bilinen bir gerçekliktir. Gürcistan'dan çıkarılan askerî üssün donanımları önce 102. askerî üsse oradan da Ermenistan Ordusuna devredilmiştir. Ermenistan kaynaklarına göre 102. askerî üsdeki asker sayısı 5 bin değil, 12 bindir. Açık kaynakların üssün silah ve mühimmat potansiyeline dair verdikleri bilgilerin eskidiği söylenmektedir. Rusya'nın Gürcistan'dan çıkardığı askerî üslerin silahları da bu üsse devredilmiştir. Ayrıca 2008 yılında Gürcistan'a karşı savaş sırasında Rusya buraya önemli miktarda silah ve asker takviyesi yapmıştır.²⁴

21 Haziran 2010'da 5 No'lu protokolün onaylanması sırasında, Rusya senatörleri karşısında konuşma yapan Rusya Savunma Bakanlığı BDT Devletleriyle İşbirliği İdaresinin Başkanı Albay Andrey Gusev üsde yapılan yeniden yapılandırma sırasında arta kalan silah, zırhlı araç ve mühimmatın Ermenistan Silahlı Kuvvetlerine hibe edildiğini söylemiştir.²⁵

4. Ermenistan'ın “Complementarism” Politikası Ne Kadar Gerçekçidir?

Her ne kadar uygulamada görülme de teoride Ermenistan'ın dış politikası “complementarism” ilkesi üzerinde kuruludur. Bu politika çok yönlü dış

23 Hatem Cabbarlı, Ermenistan ve Rusya Arasında Gelişen Askerî İşbirliği, <http://www.atsam.org/ermenistan-ve-rusya-arasinda-gelisen-askeri-isbirligi/>

24 Ermənistandakı Rusiya bazasında 12 min hərbi var, http://www.musavat.com/new/Gündəm/83610-ERMƏNİSTANDAKI_RUSİYA_BAZASINDA_12_MIN_HƏRBÇİ_VAR

25 МО РФ: Россия будет передавать ВС Армении вооружение на безвозмездной основе, <http://panorama.am/ru/politics/2011/06/22/andrey-gusev/>, 19:02 22/06/2011

ilişkilere dayalı bir politikadır. 2000 yılına dek Ermenistan ve NATO arasındaki ilişkiler düşük düzeyde idi. Bunun objektif ve sübjektif birçok nedeninin olduğu bilinmektedir. Uzun yıllar boyunca Ermenistan yönetimi ve siyasi elitleri NATO'ya güvenmemiş, onu neredeyse Türkiye ile eşdeğer olarak görmüşlerdir. Türkiye'nin Ermenistan'la ilişkilerindeki kırmızı çizgiler (Karabağ sorunu, soykırım iddiaları vs.) aynı zamanda NATO'nun tutumu olarak algılanmıştır. Diğer bir önemli neden ise 1990'lı yılların ortalarında NATO'nun doğuya doğru genişlemesiyle NATO-Rusya gerginliğinin artması olmuştur. Bu yüzden Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki süreçte birçok ülke Batı'yla entegrasyonu kendi bağımsızlıklarını pekiştirecek bir süreç olarak algılarken Ermenistan Rusya'dan uzaklaşmama yolunu tercih etmiştir.²⁶

2000 yılından sonra Ermenistan'ın NATO'yla ilişkilerinde bir yakınlaşma süreci söz konusudur. Bu dönemde Ermenistan yönetimi çok vektörlü dış ilişkilere dayalı *complementarism* politikasını uygulamaya koymuştur. Bu politika gereği Ermenistan ve NATO arasında Bireysel Partnerlik Eylem Planı Aralık 2005'te imzalanmıştır.²⁷ Ermenistan yönetimine göre bir taraftan Rusya ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) ile ilişkilerin geliştirilmesi, diğer taraftan NATO ile işbirliği Ermenistan'ın ulusal çıkarlarına uygun gelmektedir. "Ermenistan'ın KGAÖ ve NATO çerçevesindeki uluslararası yükümlülükleri çatışmadığı sürece" Ermenistan-NATO işbirliğinin geliştirilmesinden yanadır. Yani Ermenistan'ın NATO ve KGAÖ ile ilgili tutumu çatışmacı değil, tamamlayıcı bir politikadır. Bu anlamda NATO-Ermenistan işbirliği Ermenistan'ın ulusal çıkarlarına uygun gelen, jeopolitik durumu rasyonel şekilde değerlendiren bir denge politikası olarak görülmektedir.²⁸ KGAÖ Genel Sekreteri General Nikolay Bordüce Ermenistan'ın bu örgütteki başkanlık dönemini değerlendirirken gazetelere manşet olacak bir ifade kullanmıştır: "Ermenistan KGAÖ'nün lokomotifi olmuştur."²⁹ Bu açıklamanın ardından bir yıl bile geçmeden Ermenistan yönetiminin NATO'yla ilgili açıklamaları Rus ve Ermeni basınında değişik tartışmaları beraberinde getirmiştir. 25-27 Mayıs 2010'da Ermenistan Devlet başkanı Serj Sarkisyan'ın Brüksel'deki temasları sırasında bazı önemli açıklamalar yapılmıştır. Anders Fogh Rasmussen ve S.Sarkisyan'ın ortak basın toplantısında (26.05.2010) NATO Genel Sekreteri bu örgütün, muhtemel bir Azerbaycan-Ermenistan savaşında Dağlık Karabağ olaylarına müdahil olmayacağını açıklamıştır. Rasmussen NATO'nun Karabağ sorunun çözümünde yer almadığını, fakat örgütün Minsk Barış Sürecinin

26 Нора Геворкян, Политика НАТО в регионе Южного Кавказа, http://ap.rau.am/?page=statja&st_id=53

27 Ermenistan'ın IPAP'a katılım isteği 2004 yılında açıklamış ve Mayıs 2005'de Brüksel'e sunmuştur. Aralık 2005'de Ermenistan hükümeti ve NATO arasında ilgili anlaşma imzalanmıştır.

28 Нора Геворкян, Политика НАТО в регионе Южного Кавказа, http://ap.rau.am/?page=statja&st_id=53

29 Армения выступила локомотивом развития ОДКБ – Бордюжа, <http://www.regnum.ru/news/1193698.html>.

desteklediğini açıklamıştır. Sarkisyan ise Ermenistan'ın NATO üyeliğine girmek gibi bir düşüncesinin olmadığını söylerken çelişkili bir açıklamada bulunmuştur: “Ben ne bugün ne de daha önce NATO'nun Dağlık Karabağ çatışmasının çözümü sürecinde, özellikle durumun gerginleşeceği ve savaş aşamasına geçeceği takdirde her hangi bir rol almayacağını duydum. Bilindiği üzere Karabağ sorunuyla AGİT Minsk Grubu uğraşmaktadır. Ermenistan ve Azerbaycan Avrupa Konseyi üyeleridir ve Avrupa kurumları gerek sorunun çözümünde gerekse ilişkilerimizin normalleşmesi sürecinde yer almaktadırlar.” Sarkisyan, NATO'nun aynı zamanda Avrupa'da güvenlik meselelerinden de sorumlu olduğunu vurgulamış, ardından da “Benim söylediklerim, eğer yarın bölgede çatışma çıkarsa NATO'nun doğrudan bölgeye gireceği şeklinde algılanmamalı” demiştir.³⁰ Aslında bu çelişkili açıklamanın amacı Ermenistan'ın NATO ile sıkı ilişkilerden yana olduğu mesajını vermektir. Bu açıklama değişik yorumları da beraberinde getirmiştir. Bazıları bunu muhtemel Azerbaycan-Ermenistan çatışmasında Erivan'ın güvenlik kaygılarının olması ile ilişkilendirmişlerdir.

Batı'da hâlâ Ermenistan'la işbirliğinin geliştirilmesi sonucunda onu Rusya'nın kucağından çekip almanın mümkün olacağına dair bir yanılığ hakimdir. Bu yanılığ Türkiye'deki birçok resmî ve gayiresmî kurumların da görüşünü etkilemiş durumdadır. Gerçekten de ilk bakışta Ermenistan yönetiminin NATO'yla ilgili yaptığı açıklamalar, yapılan üst düzey temaslar, Erivan'ın “Avrupa entegrasyonu” kavramını sıkça tekrarlaması bir statüko değişimi olarak algılanabilir. Peki Rusya-Batı rekabeti doğrultusunda Ermenistan'ın “Avrupa entegrasyonu” vurgusu ne kadar gerçekçidir? Aslında Rusya Ermenistan'ın Batı'yla ve Türkiye ile yakınlaşmasına belli ölçüde müsaade etmektedir. Bu yüzden Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin gelişmesine Rusya'nın verdiği desteği samimi olarak algılamak safça bir yaklaşım olsa gerek. Ermenistan'ın *complementarist* politikası hiçbir zaman Ermenistan-Rusya ilişkilerinin önemini azaltmayacaktır. Rusya'nın Ermenistan'a sırtını çevirmesi Erivan yönetimi için bir felaket anlamına gelmektedir. Rusya için Ermenistan'ın ne anlama geldiği üst düzey yetkililer tarafından defalarca açık şekilde ifade edilmiştir. Rusya Devlet Duması Başkanı Boris Grizlov, yaptığı bir açıklamada “Ermenistan, Rusya'nın Güney Kafkasya'daki ileri karakoludur” ifadesini kullanmıştır.³¹ Üssün görev süresiyle ilgili İrevan'da yapılan anlaşma töreninden sonra düzenlenen basın toplantısında Medvedev, Rusya'nın Ermenistan'la müttefik olduğunun altını çizerek yaptığı anlaşmayı aklamak istemiştir: “Ekonomik ve güvenlik alanında bölgenin en büyük

30 “Локомотив ОДКБ” Армения хочет прицепиться к натовскому поезду, <http://salamnews.org/news/13215>, 10.07.2010.

31 В МГУ подводят итоги 20 лет развития армяно-российских отношений, <http://vestikavkaza.ru/news/politika/diplomatia/43773.html>, 04.10.2011.

devleti olan Rusya, Kafkasya'da önemli rol oynamaya devam edecektir... Rusya müttefik ilişkilerinde de sadıktır. Bu açıdan Ortak Güvenlik Antlaşması Teşkilatının üyesi olan Rusya, kurumdaki destekçisi Ermenistan'ın güvenliğinden de sorumludur. Rusya müttefik ilişkilerine ciddi yaklaşmaktadır".³² Rusya için Ermenistan'ı kaybetmek Kafkaslardan tamamen çıkmak anlamına gelmektedir. O yüzden bundan sonra da Rusya'nın Ermenistan'daki askerî varlığını koruyacağını söyleyebiliriz. Türkiye'yi devamlı tehdit olarak gören, Azerbaycan topraklarının işgali nedeniyle her zaman savaş çıkabileceği ihtimalini de göz önüne alan Ermenistan Rusya'nın askerî desteğinin daha da güçlü şekilde devam etmesini istemektedir. Zaman zaman Rusya'nın Ermenistan'la işbirliğinin eşit olmadığına dair kısık sesle yapılan eleştirilere Ermenistan kamuoyunda tahammül edilmemektedir. Rusya'nın Ermenistan'da bulunmasına, bu ülkenin adeta bir yaşam güvencesi olarak bakılmaktadır. Bu yüzden Gümrü'deki askerî üs Rusya'nın bayrağının Güney Kafkasya'da dalgalanması, onun uzun yıllar bölgede ve Ermenistan üzerinde etkinliğini koruma aracı olarak görülmektedir.³³ Rusya, bunu yaparken Ermenistan'ı sadece askerî açıdan değil, ekonomik olarak da kendine bağımlı kılarak tahakkümü altına almıştır. Bugün Rusya Ermenistan'ın en büyük yatırımcı partneri olarak bilinmektedir. 2011 yılında Ermenistan'daki dış yatırımların %57'si Rusya'ya aittir.³⁴ Oysa bu gelişme Rusya'nın yatırımı olarak, Ermenistan'ın özellikle enerji, yakıt, demiryolları gibi önemli sektörlerini satın alması şeklinde değerlendirilmelidir. Ermenistan'ın stratejik öneme haiz tüm işletmelerine Rusya tarafından tam veya kısmen el konulmuştur.

5. Dezavantajlar

Rusya'nın yurtdışındaki askerî üsleriyle bağlı belli başlı sorunları bulunmaktadır. Öncelikle kira bedellerinin Rusya'nın ekonomik gücüne oranla büyük olması, finansman sorunu, giderlerin karşılanmasındaki zorluklar vurgulanmalıdır. Bugün Rus ordusunda gerek teçhizat gerek disiplin alanında küçümsenmeyecek sorunlar bulunmaktadır. Bu üslerde personel arasında ciddi disiplin sorunları yaşanmaktadır. Rus askerleriyle birlikte üssün bulunduğu ülke vatandaşlarının da bu üslerde çalışması disiplin sorunlarının kalıcı hale gelmesinde etkilidir. Bu sorunların yanı sıra 102. askerî üsle ilgili Rusya'nın (aynı zamanda Ermenistan'ın) en büyük sorunu buraya yapılan sevkiyatların çok pahalı ve zor olmasıdır. Diğer bir ifadeyle,

32 Elhan Şahinoğlu, Ermenistan'ın Stratejik Ortağı Azerbaycan'ın Stratejik Partneri Olabilir mi?, <http://21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=5408&kat1=1>

33 Владимир Кравченко Зонтик для российского форпоста, «Зеркало недели» №29, http://zn.ua/POLITICS/zontik_dlya_rossiyskogo_forposta-60858.html. 14 августа 2010.

34 Россия самый крупный инвестор Армении, <http://kavkasia.net/Armenia/2011/1319516273.php> , 24/10/2011

Ermenistan'la sınırının olmaması, Rusya'nın Gümrü'deki askerî üssün donatılması ve gereksinimlerinin karşılanması açısından zorluklara sebep olmaktadır. Son döneme kadar askerî üsse askerî yük ve personel sevkiyatı Gürcistan'la yapılan anlaşma gereği bu ülke üzerinden sağlanmıştır. 2008 yılında Rusya-Gürcistan savaşı sonrası Gümrü'ye karayoluyla askerî yük ve personelin taşınması fiilen durdurulmuş ve iletişim ve teçhizat sadece hava yoluyla sağlanmıştır. 20 Nisan 2011 tarihinde Gürcistan parlamentosu, oybirliği ile söz konusu anlaşmayı feshederek, askerî üsse Gürcistan arazisinden her hangi bir askerî yük ve personel geçişini yasaklamıştır. Rusya'nın Gürcistan'a 2008'de düzenlediği saldırı sonrası bu anlaşmanın

Ermenistan'ın bölgede sadece Azerbaycan'a değil Gürcistan'a karşı da toprak iddialarının bulunduğunu dikkate aldığımızda Ermenistan yönetimine 102. Askerî üssün kullanım hakkının verilmesinin Tiflis'i de rahatsız ettiği söylenebilir.

devam ettirilmemesi doğaldır. Anlaşmanın belli bir süreyi kapsamaması nedeniyle 2011'de sona erdirilmesi anlaşılmaktadır. O dönemde Gürcistan Dışişleri Bakanı Grigol Vaşadze Azerbaycan'ın APA Ajansına yaptığı açıklamada, "Gümrü'deki Rus askerî üssünün imkanlarının artırılması Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan için tehlike oluşturuyor" uyarısında bulunmuştur.³⁵ Ermenistan'ın bölgede sadece Azerbaycan'a değil Gürcistan'a karşı da toprak iddialarının bulunduğunu dikkate aldığımızda Ermenistan yönetimine 102. Askerî üssün kullanım hakkının verilmesinin Tiflis'i de rahatsız ettiği söylenebilir.

Gürcistan'ın bu kararı almasında ABD telkininin de etkili olduğu söylenebilir. ABD'nin Sarkisyan yönetiminden memnun olmadığı bilinen bir gerçektir. 1 Mart 2008'de İrevan'da yapılan gösterilerin dağıtılması sırasında Sarkisyan'ın aşırı şiddet kullanması sonucunda 10 kişi ölmüş ve yüzlercesi de yaralanmıştır. ABD, "Binyılın Tehditleri" adlı program çerçevesinde Ermenistan'a yaptığı yardımları durdurmuştur. ABD'nin Ermenistan Büyükelçisi, bu yardımın durdurulmasının nedeni olarak Ermenistan'ın kötü yönetildiğini söylemiştir. Büyükelçiye göre eğer gereken iyileşmeler sağlanırsa yardım paketi yeniden yürürlüğe girecektir. Ülkenin gerek imajı açısından gerekse ekonomik açıdan bu yardıma ihtiyacı vardır. 200-300 milyon ABD doları meblağındaki bir para neredeyse Ermenistan'ın yıllık bütçesinin yüzde onu demektir.

Yukarıda abahsi geçen kararın en önemli nedeni, ABD'nin Kafkaslardaki askerî gücünü zayıf duruma düşürmektir. Üssü Rusya'ya bağlayan kara yolunun olmaması, sevkiyat, bakım ve teçhizat açısından büyük maliyet

35 Ваşадзе: продление сроков пребывания российской военной базы в Армении опасно для региона, http://www.aze.az/news_vashadze_prodlenie_srokov_41264.html, 07.09.2010.

getirecektir. En son ihtimallerden biri olarak da Rusya'nın söz konusu üssü Ermenistan'a devrederek dikkatini daha fazla Kuzey Kafkasya'ya yönelteceği söylenmektedir.

Gürcistan'ın yük sevkiyatına hava sahasını da kapatması Rusya'yı İran koridoru üzerinde kafa yormaya zorlamıştır. Rusya üsse yapılacak sevkiyatın Hazar denizinden Enzeli limanına gönderilmesini, oradan da Mehri'ye sevk edilmesini tercih etmektedir.³⁶ Oysa gerek hava sahası, gerekse İran koridoru üssün teçhizatı konusunda verimli seçenekler değildir ve Rusya'ya büyük mali külfet getirmektedir.

Rusya'nın askerî harcamaları Fransa'nın harcamalarından bile azdır. Rusya'nın Avrupa'dan helikopter taşıyan gemi alması, ülkedeki teknolojik yetersizliğin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.³⁷ Daha modern ve atak bir ordu düzenine geçilmesi için askerî harcamaların azaltılması amacıyla asker ve subay kadrosunda azaltılmaya gidilmesi düşünülmektedir. Bu durum ülke içinde askerî-siyasi dengesizliğe ya da iç güvenlik açısından sosyal huzursuzluğa yol açabilir. Çünkü ordudan ayrılacak subayların bir kısmının mafya ya da dış istihbaratla ilişkiye geçme olasılığı mevcuttur. Bu, belki Sovyet Ordusu dağıldıktan sonraki kadar geniş çaplı olmayabilir. Ama belli bir süre için mutlaka sıkıntı yaratacaktır.³⁸ Bugün Rusya'nın askerî modernizasyon politikalarını başarılı bir şekilde sürdürebilmesi için zamana, paraya, yönetici elitlerin mutabakatına ve kamuoyu desteğine ihtiyacı vardır.

SONUÇ

Rusya'nın Ermenistan'daki askerî varlığı, 102. askerî üssün silahlandırılması, modernizasyonu gibi konuların yakın bölge ülkelerini de tedirgin etmesi gerekir. 102. askerî üs Rusya'nın Güney Batı kanadında yer alan önemli bir askerî birlik olarak değerlendirilmektedir. Askerî güç ve kabiliyetinin yanı sıra Rusya bu üssün bölgedeki psikolojik baskı aracıdır. Bu üs aynı zamanda Ermenistan açısından da büyük önem arz etmektedir. Savaş durumunda olduğu Azerbaycan'la muhtemel bir savaşın patlak vermesi durumunda Ermenistan 102. askerî üssün kullanılmasını sağlayacağını düşünmektedir. Burada bulunan personelin yarısından fazlasının Ermeni olduğu, bazı resmî olmayan kaynaklarda ise personel sayısının 4-5 bin değil, 12 bine kadar

36 Грузия заблокировала российскую базу в Гюмри, <http://army-news.ru/2011/04/gruziya-zablokirovala-rossijskuyu-bazu/>, 22.04.2011.

37 Пьер Авриль. Москва принимает новую военную доктрину, <http://www.inosmi.ru/army/20091221/157121493.html>, Pierre Avril, Moscou se dote d'une nouvelle doctrine militaire, "Le Figaro", 18.12.2009.

38 Burak Çınar, Yeni Rus Askerî Doktrininin Yansımaları, <http://21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3686&kat=33>

olduğuna dair basında ve açık kaynaklarda yer alan bilgiler, üzerinde düşünülmesi gereken bilgilerdir.

2007 Temmuz sonlarında AKKA'yı askıya almış, 2007 Aralık ayında da antlaşmadan çekildiğini açıklamış olan Rusya, Kafkasları silahlandırma politikasında mutlak bir serbestlik elde etmiştir. 102. askerî üssün görev süresinin uzatılmasına dair anlaşma AKKA normlarını ciddi şekilde ihlal etmektedir. Anlaşmada üssün yeni silahlarla donatılmasına dair hüküm de yer almaktadır. Rusya'nın bu adımları kendisiyle sınırlı kalmamış, ayrıca Ermenistan'ı da cesaretlendirmiştir. Oysa Ermenistan hâlâ AKKA'nın taraflarından biri olarak kalmaktadır.

Bazı yorumcular Türkiye'nin Azerbaycan'la askerî ittifaka girmesi ve Nahçıvan'da üs açması gerektiğini dile getirmektedirler. Bazıları ise Türkiye'nin bu süreçte taraf olmaması gerektiğini, aksi bir durumun cepheleşmeyi daha da artıracakını söylemektedir. Bu gelişmeler bir kanat ülkesi olan Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir.

KAYNAKÇA

Asker, Ali (2010) "Tehlikeli Anlaşma: Rusya Türkiye'yi Sıvazlıyor, Azerbaycan'a Aba Altından Sopa Gösteriyor" *21. Yü. Türkiye Enstitüsü* <http://21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=5172&kat=33>

Çınar, Burak (2010) "Yeni Rus Askeri Doktrininin Yansımaları" *21. Yü. Türkiye Enstitüsü* <http://21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3686&kat=33>

Şahinoğlu, Elhan (2010) Ermenistan'ın Stratejik Ortağı Azerbaycan'ın Stratejik Partneri Olabilir mi?, <http://21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=5408&kat=1>

Ermenistandaki Rusiya bazasında 12 min herbçi var,

http://www.musavat.com/new/Gündem/83610-ERMENİSTANDAKI_RUSİYA_BAZASINDA_12_MİN_HƏRBÇİ_VAR

Cabbarlı, Hatem Ermenistan ve Rusya Arasında Gelişen Askerî İşbirliği, <http://www.atsam.org/ermenistan-ve-rusya-arasinda-gelisen-askeri-isbirligi/>

<http://www.rian.ru/spravka/20100215/209344182.html>, <http://oragir.info/index.php?lang=rus&mode=view&id=7>

A.C., Третьяков Вооруженные силы РФ в республике Армения:

некоторые правовые аспекты пребывания, Журнал “Право и безопасность” Номер - 1-2 (6-7) Июнь 2003 г,
http://dpr.ru/pravo/pravo_5_19.htm

Армения выступила локомотивом развития ОДКБ – Бордюжа,
<http://www.regnum.ru/news/1193698.html>.

В МГУ подводят итоги 20 лет развития армяно-российских отношений,
<http://vestikavkaza.ru/news/politika/diplomatia/43773.html>, 04.10.2011.

Вашадзе: продление сроков пребывания российской военной базы в Армении опасно для региона,
http://www.aze.az/news_vashadze_prodlenie_srokov_41264.html, 07.09.2010.

Владимир Кравченко Зонттик для российского форпоста, «Зеркало недели» №29,
http://zn.ua/POLITICS/zontik_dlya_rossiyskogo_forposta-60858.html. 14 августа 2010.

Владимир Кравченко Зонттик для российского форпоста, «Зеркало недели» №29,
http://zn.ua/POLITICS/zontik_dlya_rossiyskogo_forposta-60858.html. 14 августа 2010.

Военные базы РФ за границей. Справки

Госдума РФ одобрила протокол о продлении срока размещения российской военной базы в Армении. 18 июня 2011,
<http://www.yerkramas.org/2011/06/18/gosduma-rf-odobrila-protokol-o-prodlenii-sroka-razmesheniya-rossijskoj-voennoj-bazy-v-armenii/>

Грузия заблокировала российскую базу в Гюмри, <http://army-news.ru/2011/04/gruziya-zablokirovala-rossijskuyu-bazu/>, 22.04.2011.

Декларация о независимости Армении (23.08.1990),
<http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=2602&lang=rus>
(Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi)

Договор между Российской Федерацией и Республикой Армения о Российской военной базе на территории Республики Армения,
http://www.lawrussia.ru/texts/legal_673/doc673a332x809.htm (Rusya Federasyonu ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında Ermenistan Cumhuriyeti Topraklarında Rusya Askeri Üssüne Dair Anlaşma)

Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимной безопасности между Российской Федерацией и Республикой Армения. Дипломатический вестник. 1992. № 2-3. С. 19. (Rusya Federasyonu ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Güvenlik Anlaşması)

Договоры и Соглашения между РФ и РА <http://rus-arm.org/Dogovori-i-Soglasheniya-mezhdu-RF-i-RA/>

Личный состав российской военной базы в Армении готов выполнять задачи по предназначению,
<http://www.yerkramas.org/2011/06/22/lichnyj-sostav-rossijskoj-voennoj-bazy-v-armenii-gotov-vypolnyat-zadachi-po-prednaznacheniyu/>

МО РФ: Россия будет передавать ВС Армении вооружение на безвозмездной основе,
<http://panorama.am/ru/politics/2011/06/22/andrey-gusev/>, 19:02
22/06/2011.

Нора Геворкян, Политика НАТО в регионе Южного Кавказа,
http://ap.rau.am/?page=statja&st_id=53

Протокол N 1. К Договору между Российской Федерацией и Республикой Армения о Российской военной базе на территории Республики Армения,
http://www.lawrussia.ru/texts/legal_673/doc673a332x809.htm (Rusya Federasyonu ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında Ermenistan Cumhuriyeti Topraklarında Rusya Askeri Üssüne Dair Anlaşmasına 1 No'lu ek Protokol)

Протокол N 2. К Договору между Российской Федерацией и Республикой Армения о Российской военной базе на территории Республики Армения,
http://www.lawrussia.ru/texts/legal_673/doc673a332x809.htm (Rusya Federasyonu ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında Ermenistan Cumhuriyeti Topraklarında Rusya Askeri Üssüne Dair Anlaşmasına 2 No'lu ek Protokol)

Протокол N 3. К Договору между Российской Федерацией и Республикой Армения о Российской военной базе на территории Республики Армения,
http://www.lawrussia.ru/texts/legal_673/doc673a332x809.htm (Rusya Federasyonu ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında Ermenistan Cumhuriyeti Topraklarında Rusya Askeri Üssüne Dair Anlaşmasına 3 No'lu ek Protokol)

Протокол N 4. К Договору между Российской Федерацией и Республикой Армения о Российской военной базе на территории Республики Армения, (11 ноября 2003 года), http://www.lawrussia.ru/texts/legal_668/doc668a570x571.htm (Rusya Federasyonu ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında Ermenistan Cumhuriyeti Topraklarında Rusya Askeri Üssüne Dair Anlaşmasına 4 No'lu ek Protokol)

“Локомотив ОДКБ” Армения хочет прицепиться к натовскому поезду , <http://salamnews.org/news/13215>, 10.07.2010.

Пьер Авриль. Москва принимает новую военную доктрину, <http://www.inosmi.ru/army/20091221/157121493.html>, (Pierre Avril, Moscou se dote d'une nouvelle doctrine militaire, “Le Figaro”, 18.12.2009).

Россия самый крупный инвестор Армении, <http://kavkasia.net/Armenia/2011/1319516273.php> , 24/10/2011

